

nowym, w tym wypadku generalnie prawem RFN, aczkolwiek nie można było przeprowadzić tego od razu. Autor zaznaczył przy tym, że mocarstwa okupujące Niemcy w latach 1945 - 1949 również nie mogły skasować natychmiast całego prawa hitlerowskiego, a przecież obowiązywało ono skądinąd jedynie 12 lat, a nie 40, jak to miało miejsce w wypadku prawa NRD (ss. 24 i 27).

Podkreśla on również, że wyznaczone (głównie w traktacie zjednoczeniowym z 31 sierpnia 1990 r.) stosunkowo krótkie terminy realizacji skutków i konsekwencji zjednoczenia okazały się iluzoryczne, by wymienić tu zwłaszcza nowy art. 143 ustawy zasadniczej RFN.

Zgodzić się należy z autorem, gdy twierdzi, że przyjęte ogólnie pojęcie „ponownego państwowego zjednoczenia Niemiec” (*staatliche Wiedervereinigung Deutschlands*), obce w rzeczy samej ustawie zasadniczej RFN, byłoby zasadne tylko w sytuacji, gdyby obydwa państwa połączyły się w jedno nowe państwo, oparte zarazem na nowej konstytucji (*Verfassung*), jaką zresztą przewidywał (i przewiduje nadal) obecny art. 146. Zawarte w nowej preambule pojęcie „jedności Niemiec” (*die Einheit Deutschlands*) należy zdaniem autora rozumieć w sensie szerszym demokratycznie legitymowanego ukształtowania państwa, a nie jedynie jako jego terytorialno-demograficzne poszerzenie. RFN jest też obecnie nie tyle identyczna, ile częściowo identyczna z dotychczasowym państwem o tej nazwie (s. 31).

Na tle tych wyjściowych niejako założeń recenzowana praca zawiera szczegółową analizę poszczególnych problemów, związanych z inkorporacją socjalistycznej NRD do RFN jako demokratycznego państwa prawa, autor bada przy tym zasadnicze różnice między systemem ustrojowym NRD, opartym na dyktaturze Niemieckiej Socjalistycznej Partii Jedności (*SED*), a liberalno-demokratyczną RFN. Na uwagę zasługuje przy tym teza autora, że nie należy czynić znaku równania pomiędzy tzw. socjalizmem państwowym w wydaniu NRD a hitlerowskimi masowymi mordami i zbrodnią ludobójstwa (s. 49). Wskazuje on też m.in. na takie współczesne sprawy, jak otwarty problem własności i związane z tym kwestie reprivatyzacyjne (ss. 48, 127, 185 i in.), a także na specyficzne tendencje polityczno-prawne w nowych (wschodnich) krajach (*Länder*) RFN. Szerzej omawia przy tym sytuację w sferze sądownictwa, prokuratury i adwokatury NRD, nie pomijając zarazem ich daleko idącego podporządkowania *SED* i Ministerstwa Bezpieczeństwa Państwowego (*Stasi*). Omawiając problem weryfikacji i odpowiedzialności poszczególnych członków tych zawodów sięga skądinąd porównawczo do wysoce liberalnego w swoim czasie w RFN potraktowania osób, które służyły bez zastrzeżeń zbrodniczemu nazistowskiemu wymiarowi sprawiedliwości (ss. 127 i nast.). Stosunkowo szeroko i zarazem wnikliwie przeanalizowana została równocześnie sprawa odpowiedzialności za delikty, związane z ochroną granic byłej NRD.

Ramy wyznaczone recenzji nie pozwalają na omówienie wszystkich spraw, analizowanych lub poruszonych przez autora pracy, której zrębem jest ocena byłej NRD i to jako – w ujęciu autora – „państwowo-socjalistycznego państwa przed-prawnego” (*staatssozialistischer undemokratischer Vor-Rechtsstaat*). Lekturę dzieła ułatwia bardzo obszerny skorowidz rzeczowy.

Lech Janicki

Deutsche, Deutschbalten und Russen. Studien zu ihren gegenseitigen Bildern und Beziehungen. Herausgegeben von Klaus Meyer. Institut Nordostdeutsches Kulturwerk, Lüneburg 1997, 228 ss.

Jest to zbiór następujących studiów: 1) Klaus Wiegrefe, *Niemcy bałtyccy w służbie carskiej. Studium z dziejów bałtoniemieckiej warstwy wyższej w Rosji środkowej w pierwszej połowie XVIII w.*; 2) Friedemann Kohler, *Naoczne świadectwa niemieckich uczestników najazdu Napoleona na Rosję w 1812 r.*; 3) Gerhard Gnauck, *Rosja w twórczości Leopolda von Ranke*; 4) Jochen Hellbeck, *Bismarck w osądzie ówczesnej prasy rosyjskiej. Polityka niemiecka w zwierciadle *Viestnika Jevropy*.*

Moskowskich Wiedomosti (nota bene: wiadomość = rejestr, kronika, a nie „wiadomość”, jak to zwykle sądzą Polacy – J. Kr.) i *Russkogo Wiestnika*, 1878 - 1898; 5) Beate Bender, *Mit traktatu. Co Rosjanie rozumieją przez Rapallo?*; 6) Aileen Rambow, *Obraz Niemca w radzieckiej literaturze wojennej*; 7) Michael Thumann, *Od wkroczenia do Czechosłowacji do traktatu moskiewskiego. Obraz Rosji w zachodniemieckich czasopismach, 1968 - 1970.*

Powyzsze studia nie są rewelacyjne, ale też nie wywołują zastrzeżeń. Na odnotowanie w „Przeglądzie Zachodnim” zasługują głównie dlatego, że w jednym z nich skrytykowano dwie prace publikowane przez IZ. W swoim artykule o obrazie Rosji w dziełach Rankego G. Gnauck słusznie odrzuca twierdzenie Jerzego Topolskiego (w: *Stosunki polsko-niemieckie w historiografii*, pod red. J. Krasuskiego, G. Labudy, A. W. Walczaka, t. I, Poznań, IZ, 1974, s. 437), jakoby „powiązanie genetyczne idei” między Rankem a Hitlerem „nie ulegało wątpliwości”. Nie rozumiem jednak, co kwestia historyzmu ma wspólnego z krytykowanym na tych samych stronicach (56 i 57) poglądem Gerarda (nie Gerharda!) Labudy – Gnauck pisze bowiem: „Podobnie też J. Topolski...”

Jeśli chodzi o Labudę, to niemiecki autor zarzuca mu, że powołuje się on na twierdzenia Ernsta Schulina (*Die weltgeschichtliche Erfassung des Orients bei Hegel und Ranke*, Göttingen 1958), których u niego nie ma; jest to od dawna znana słabość tego polskiego autora. Jeśli chodzi o powołane przez Labudę twierdzenia Rankego, których brak niemiecki autor również konstatuje, to Labuda dopuścił się tego, co w mediewistyce nazywa się amplifikacją (odpowiedniego wyrazu polskiego nie ma; po łacinie *amplificare* = rozszerzać, podnosić, wzmacniać). Ranke mianowicie, jak większość historyków dawniej i obecnie, pisał, że państwo ruskie założyli germańscy Normanowie, zwani na Rusi Wereggo-Rusami (czyli jasnowłosymi sojusznikami; w języku nordyckim *waring* lub *warang* = sojusznik, po rosyjsku *russyj* = rudy, blondyn). To twierdzenie Rankego Labuda amplifikował następująco (*Słowianie w historiografii niemieckiej XIX w.*, w: PZ nr 3/1968, s. 26): „Żadnemu z plemion słowiańskich nie udało się wytworzyć państwa: Polacy zaś (? – J. Kr.) i Ruś zawdzięczają swój awans polityczny podbojowi germańskiemu i (? – J. Kr.) normańskiemu”.

Labuda twierdził, że dopiero od pewnego momentu Ranke „zaczął mówić o procesach asymilacji i adhezji Rusi, ale tylko dlatego, że w międzyczasie zapoznał się z normańską teorią powstania państwa ruskiego”. Na to niemiecki autor odpowiada mało adekwatnie, że „teoria normańska była o wiele dawniejszej daty”. Oczywiście – reprezentował ją staroruski kronikarz Nestor (zmarł, jak nasz Gall Anonim, w lub po 1113 r.), w Niemczech zaś August Ludwig Schlözer (zm. 1809), zdeklarowany słowianofil, który przypomniał i aprobował twierdzenie kronikarzy średniowiecznych, że Słowianie mówią jednym językiem, który dzieli się tylko na dialekty – twierdzenie, którego autorstwo przypisywano później Josefowi Dobrovsky'emu (zm. 1829) i innym czeskim i słowackim „budzicielom Słowiańszczyzny”.

Dodać muszę, że jedyne przez Gnaucka przytoczonego zdania łacińskiego nie rozumiem (s. 55): „ita ut eum (Rankego) et inter hoc, qui historiis Ruthenicis profitemur, facile ad principes enumeravis” (inter hoc?, enumeravis?).

Jerzy Krasuski

EDMUND DMITRÓW: *Obraz Rosji i Rosjan w propagandzie narodowych socjalistów 1933-1945. Stare i nowe stereotypy.* Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 1997, 486 ss.

Monografia historyka i politologa Edmunda Dmitrów'a należy do niezbyt – niestety – bogatej rodziny ważkich prac z pogranicza historii społeczno-mentalnej i politycznej czasów najnowszych. Być może sympatycy historii zdarzeniowej znajdą powody do narzekania na zaniedbanie tego czy